

Halasove básne v preklade Antona Straku

Ondrejcsák Eszter

Halas's Poems in the Translation of A. Straka

Abstract

The paper intends to point out the translating activity of Anton Straka, the cultural attaché of the Czechoslovak Republic in Hungary during the interwar period, particularly in relation to František Halas's piece of work called *Staré ženy*/Old Women. The piece of work had been translated several times but in the given period of time it was Straka's translation titled *Anyókák* that turned out to be outstanding. The work or its translation was published by the Publishing House of Eugen Prager in Bratislava in cooperation with the magazine *Szép Szó*. Anton Straka did the translation with the help of a well-known poet Attila József as well as Boris Palotai. Thanks to the cooperation with Attila József the poem *Anyókák*/Old Women was first published in the magazine *Szép Szó*. The whole translation process has been preserved in the records found in the Petőfi Literary Museum in Budapest.

Key words: Anton Straka, Attila József, Boris Palotai, František Halas, Old Women

Kľúčové slová: Anton Straka, Attila József, Boris Palotai, František Halas, Staré ženy

Andrásovi Schumiczkému a Györgyovi Twickelovi s vďakou

Z pomedzí poetických prekladov Antona Straku, kultúrneho ataše 1. Československej republiky v medzivojnovom Maďarsku za najvýznamnejšie považujeme preklad básne od Františka Halasa: *Staré ženy* (*Anyókák*).

Na rozdiel od jeho iných, menších prekladov (*Píseň, Děvčátko, Na rece, Rozmar* atď.), vyššie spomínaný preklad sa líši najmä so svojou prepracovanosťou. Ale, môžeme túto kvalitu pripisovať iba Strakovi, alebo ako aj pri *Antológii českých a slovenských básnikov*, aj pri tomto preklade asistovali iní maďarský básnici?

Strakove prekladové koncepty charakterizuje hlavne prozodická presnosť a štylistická prepracovanosť. De facto bez výnimky sa snažil pretlmočiť pôvodné obsahové aj formálne znenie básní. Keď bolo potrebné, vypožičal si od básnikov aj metrický vzorec ich básní, alebo on sám ich napísal na margá, do poznámok svojich rukopisov. Dá sa povedať, že sa zachovalo pomerne veľa takých prekladových konceptov, hlavne z nevydanej antológie, ktorá sa mala volať: *Nová maďarská poésie*, a mala vyjsť v českom jazyku. Už aj pri zostavení *Antológie českých a slovenských básnikov*, ktorá bola vydaná v roku 1936 v maďarskom jazyku, maďarskí básnici dokázali pracovať zo Strakových prekladových konceptov, z takzvaných hrubých prekladov. Bolo to možné predovšetkým z dôvodu, že Anton Straka síce bol slovenskej národnosti, ale okrem svojho materinského jazyka dokonale ovládal aj maďarský aj český jazyk, navyše bol mimoriadne precíznym človekom. Osem ročníkov študoval na gymnázií u premonštrátov v Košiciach

(1903–1911) ešte za čias Rakúsko-Uhorskej monarchie, následne nastúpil na dráhu učiteľa náboženstva.

Svoje sugestívne litánie¹ s názvom: *Staré ženy* vydával František Halas ako samostatnú zbierku v roku 1935 u vydavateľstva Františka Borového. Ako vo viacerých jeho básňach, aj v tejto je tvoria ústredný motív *matka* a *smrť*. Z jeho riadkov je cítiť súcit voči opusteným, chudobným a starým ľuďom. O vzniku básne sám autor prezrádzal dôležité fakty, ktoré vo svojom článku v maďarskom jazyku napísal György Szántó: „*Staré ženy*... je to asi moja najznámejšia zbierka. Mohla by sa volať aj *Stará žena*, lebo sa riadkami je vidieť tvár mojej, minulý rok zosnulej starej mamy.“ O pár riadkov nižšie: „Raz v nedeľu popoludní som čítal opis, ktorý bol plný brilantných metafor o jednom básnikovi. S úsmevom som začal písať metafory na jedinú tematiku – starú ženu. Vzniklo ich neúrekom. Časť z nich som vyškrtol, následne som ich zoradil do piatich stĺpcov – ruky, tvár, vlasy, oči, lono – a za dve hodiny to už bolo hotové. Neprikladal som tejto básni nejakú väčšiu váhu. Publikoval som ju v Kvarte² a už som sa o ňu nestaral. Neskôr prišli z vydavateľstva od Borového, či mám niečo. Napadli ma *Staré ženy* a ponúkol som im to, aby z toho spravili akúsi bibliofíliu. Dodnes nerozumiem jej úspechu. Báľ som sa, že v nej vidia sentimentálnosť. Avšak *Staré ženy* nevznikli s náhodnou príčinou. Smútok tých dlhých, osamelých nedeľných popoludní a tie staré ženy v oknách, to všetko sa vo mne dlho formovalo. Vždy, keď vidím žobrať ženu v ich veku, myslím si: kde má svoje deti? Vždy som si istý, že mala deti. Navyše, celé detstvo som strávil u ženy v rokoch.³ Ja viem, že čo je to stará žena. (Szántó 1976, 847)

Na otázku Szántóa v článku Věra Straková prezradila, že to bola vlastne ona, ktorá po prvý krát zbadala Halasovu báseň v Lidových novinách v roku 1934 alebo 1935 (už si presne nepamätala) a natoľko sa jej zapáčila, že chcela, aby to spoznali aj členovia spolku z „piatkových večerí“⁴. Vlastne z tejto iniciatívy to aj jej manžel prekladal. (Szántó 1976, 847–848) Chvilku po zverejnení spomínaného prekladu vyšla v časopise Korunk jedna výborná recenzia od vtedajšieho šéfredaktora, Gábora Gaála, kde recenzent uznáva poetickú tvorbu Halasa a chváli výborný preklad Antona Straku: „Aby som to vyjadril správne, obsahom Halasovej básne je tá nedotknuteľnosť, ktorá robí báseň básňou a tá je prítomná s takou intenzitou, že aj ten fluidum sa preklápa do objektivity, t.j. vzniká takzvané osudové zobrazenie. Zo začiatku zahmlený obraz; pár riadkov; ale potom prichádzajú čoraz viac kontextovo prehĺbené obrázky tých istých, prešľapujúcich sa starých babiek bez útechy, čoraz s bolestnejšími tónmi a čoraz viac vyzdvihujú chrabrosť ich konštantného osudu, do konca v tých pretrhaných strofách, bez interpunkcií: nádych nálady ktorá osloví čitateľa už od prvých riadkov sa stále viac prehlbuje, stále viac

¹ František Halas, 539. Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/dejiny/hcl/dcl4/33.pdf>

² Publikovali ju v roku 1934 v spomínanom časopise, názov básne: *Staré ženy*, Jiří Brabec: *A co básník: Poznámky k dílu Františka Halase*. 505. <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/zdejin/2/brabec.pdf>

³ F. Halas stratil veľmi skoro svoju matku, vychovávala ho stará mama.

⁴ Členovia „piatkových večerí“: Attila József, Lőrinc Szabó, Gyula Illyés, Lajos Kassák, György Szántó, József Nádass, György Sárközi atď., ktorí sa schádzali v salóne u Straku na Americkej ceste v Budapešti, alebo sa stretávali v rôznych kaviarňach vždy v piatok večer.

príťahuje, ako riasy v hĺbkach, jeho stupňovanie je majstrovské, na konci to už ani nie je nálada, lebo sa objektivizovala, ale zážitok, ktorý sa implementoval do nás, spolu s našimi doterajšími vnemami, je to skôr lyricko-sociálny obraz, z beznádeje ktorej sa dajú preukázať aj spoločensko-dejinné kontexty, ako aj večné znaky lyriky. To, že sa báseň tak ožije, môžeme okrem autorovej bravúrnosti ďakovať aj prekladateľovej bravúrnosti, ktorá je o to krajšia, že Anton Straka ju pretlmočila z materinského jazyka autora.“ (Gaál 1938, 564)

György Szántó vo svojom článku: *Halas, Straka és a magyarok* píše, že Halasova báseň v tom čase zažívala viacero domácich vydání a taktiež viacero prekladov. Strakov maďarský preklad bol v danom roku až tretí v poradí. Ako prvý vyšiel nemecký preklad (*Die alten Frauen*, preklad: Paul Eisner, 1936), nasledoval potom francúzsky (*Les Vieilles femmes*, preklad: Hanuš Jelínek, Jean Pasquier, 1936). (Szántó, 1976, 845) Szántó v tomto prípade si nespomenul správne na poradie vydání (pozn. autora).

Sám Strakov maďarský preklad (*Anyókák*) predbehol preklad Dezsőa Vozáriho, ktorý v máji v roku 1936 publikoval svoju verziu prekladu s názvom: *Öreg asszonyok* v časopise *Magyar Újság*. Vieme, že Strakovu pozornosť neobišla ani táto verzia prekladu, nakoľko 16. mája písal v liste Lőrincovi Szabóovi: „Zoznámil som sa s Vozárom, ktorý tiež veľa prekladá od slovenských básnikov [...]. Vozáry nedávno publikoval Halasovu báseň: *Staré ženy*. Preklad som porovnal s originálom a zdal sa mi dosť povrchný.“⁵ Z obsahu tohto listu sa nám môže zdať, že Straka krátko po tomto zverejnil svoj preklad kvôli neadekvátnosti Vozáriho prekladu, avšak pravda je taká, že on začal pracovať na preklade ešte v roku 1935, čo nám dokazuje aj list Boris Palotai[ovej] a tak isto aj „dedikácia Zilahymu“.

Boris Palotai, rodinná priateľka Strakových sa zaoberala s prekladom vo svojom liste, ktorý napísala 13. 1. 1936 z Košíc: „Preložila som *Staré ženy* a práve teraz mi vraví Erzsi⁶, že to už nie je aktuálne. Nevadí, za to Vám to pošlem, nakoľko práca s týmto dielom mi robila radosť a strávila som veľa príjemných chvíľ s básňou *Staré ženy*. Váš preklad je naozaj tak pekný a poetický, že ma celkom očaroval, a boli v ňom celkom dlhé úseky, ktoré som vôbec neprepisala. Zopár výrazov ste však neuhádli s úplnou presnosťou, dúfam, že sa nenahneváte, keď s mojimi skromnými schopnosťami Vám vypomôžem. V prvej časti som napísala „szédülések pitvarai“ (pitvory závrate) namiesto „szédülések előszobácskái“ (predsienky závrate), nakoľko slovo predsienky nie je dosť poetické. Navyše pitvor značí aj srdcovú komoru, teda je príbuzný s pojmom závrate a navyše to znamená aj predsieň srdca. Ďalej, slovné spojenie *erek ágyásai* = je bezvýznamné aj ako slovo, aj ako pojem. Namiesto toho som napísala „erek melegágya“ (parenisko žil). Slovné spojenie *Megrongált jogarok* (poškodené žezlá) som nahradila slovom „árbóc“ (stožiar), nakoľko podľa slovníka Rank žezla znamená: „jogar, árbóc“ a predošlé riadky sú o plachte, čo znamená, že obraz sa môže pokračovať iba stožiarom a nie žezlom. Taktiež malú relevanciu má riadok, že „senki nem nedvesíti olvadásukban ajakát“ (nikto v ich odmäku si neovlažuje pery). V tomto prípade termín „olvadás“ (odmäk) je prijateľný len metaforicky

⁵ List Antona Straku adresovaný Lőrincovi Szabóovi zo 16. 5. 1936, Dedičstvo Antona Straku (ďalej iba DAS) MTA KIK.

⁶ Spisovateľka, sestra Boris Palotai[ovej].

a môže znamenať rozklad alebo svetlo, resp. zrútenie... ja som vlastne preložil celú zbierku, a keď som to spravila len pre vlastnú zábavku, aj tak to stálo za ten čas a námahu.⁴⁷

Z priloženého prekladu sa zachovali 2 strany strojopisu s úryvkami básne:

1.

Anyókák.

Anyókák szemei	Styx vitorláí
kisírtak s riadtak	imádság hasonmása,
szorongók s gyöngédek	<i>megrongált árbcocok*</i>
enyészet felé fordult szemek	göböök fészke
mogyorók mag nélkül	elhagyatottság rezgőfüve
tálak áldozat nélkül,	erek melegágya,
szédülések pitvarai	elnémult szószólok
régmúlt zene foszlánya	elbocsájtott szárnysegédek
betömött források	tönkrement tékozlók
beborult égboltok	álmotfogó sulyok
virradatlan éjszakák,	
beomlott ajtók	Anyókák kezei
elapadt keresztelő medencék	pár zizegő levél
vizek tükör nélkül	megettértek a hiábavaló virradatvárásban
	megettértek a szenvedésben,
	megettértek a fohászban
Anyókák szemei	anyókák kezei
nektek a világ semmi,	úgy elfelejtettétek
nektek a szépség semmi,	a férfiak nyakát
nektek a rátság semmi	gyermeknek haját
anyókák szemei	anyókák kezei
az órát nem követik	csak annyira erősek
napok múlására nem fordulnak vissza	hogyan elbíráják a keszkenőt mely a
anyókák szemei.	könnyet issza
	hogyan elbíráják a szentképet a
Anyókák kezei	koporsóban
sárgábbak a koporsó alatti agyagnál	hogyan elbíráják a feszületet majd
nyitottak s üresek,	ha szemhéjukat lezárják
kérges és elhasznált kezek	anyókák kezei.

žezla = nemcsak jogart jelent hanem árbcocot is a Rank szótár szerint s miután itt az előző képben vitorla van csak árbcoc lehet a kép folytatása

⁷ List Boris Palotai[ovej] Antonovi Strakovi zo dňa: 13. 1. 1936, DAS.

2.

Anyókák haja
 szégyenlős kis fonatok
 szürkén illatozók
 anyókák haja
 kihunyó fejek ritka füstje
 áttört sisakok
 ünnepségek megmaradt hamúja
 zászlók rojtja
 olvaszthatatlan ezüst
 fejhúzott szemfedők
 halál hozománya
 fésűk gyásza
 foszlott csipkék
 múlandóság fehér szemérme

Anyókák haja
 már nem pattogzik a simogatásnál
 senki nem rejti beléjük arcát
 senki nem mártja fényükbe ajakát
 senki meztelenségét nem fűdi
 senki vágyát nem ébresztgeti
 anyókák haja
 szél fel nem borzolja
 szerelem szét nem zilálja
 csak vékony vonó lenne belőlük
 a temetési melódiához
 anyókák haja.

V zbirke rukopisov Petőfiho literárneho múzea v Budapešti (ďalej len PIM), s označením prameňa: JA.626⁸ môžeme pozorovať, že z opráv Boris Palotai[ovej] Straka prijal až dve. So zeleným atramentom sú preškrtnuté pôvodné slová: előszobácskái, ágyasai a vedľa toho sú napísané so Strakovým rukopisom: pitvarai, melegágya. Slovo jogarok (žezlá) tam ostalo nezmenené a riadok: „senki nem nedvesíti meg olvadásukban ajakát“ sa tam nachádza vo forme: „senki nem nedvesíti meg olvadásukban az ajkát“. Tieto slová a ich písomná podoba sú uvedené v októbrovom čísle 1937 časopisu Szép Szó (Pekné slovo) a v následnom knižnom vydaní v edícii Práger-Szép Szó tak, ako sme ich vyššie zobrazili. Citovaný riadok však básnik Attila József, ako redaktor zmenil na: „olvadásukban sem sem nedvesíti meg ajkát“ a redakcia to publikovala v tejto podobe.

Na strojopise z Budapešti z roku 1936 Anton Straka svoje korekcie označoval so zelenou farbou, básnik Attila József so zlatou farbou a s ceruzkou, a pri jednom

⁸ *Opravy Attilu Józsefa a Antona Straku na preklade básne Františka Halasa: Staré ženy*, 1936, PIM Kézirattár, 1968. évi kézirattári szörvány.

riadku (ktorú prekryva ťažká opona minulosti) predpokladáme, že to opravoval s čiernou farbou.⁹ Keď to porovnáme so strojpisom od Boris Palotai a s publikovanými prameňmi, ktoré tiež poukazujú na rozdiely pri viacerých miestach, vidíme, že ako sa premieňa podarený preklad v pulzujúcu sa báseň. Môžeme skonštatovať, že pri zrode umeleckého prekladu Attila József¹ hrá podobnú rolu, ako Anton Straka, pretože kým Strakova práca sa odrážala v doslovnej vernosti, štylizácia básnika Attilu Józsefa zase utvárala poetickosť, čiže vďaka týmto dvom procesom sa dielo stalo de facto najviac účinným Strakovým umeleckým prekladom.

Pozrime si pár úryvkov z prvého, z opraveného a z oboch publikovaných prekladov:

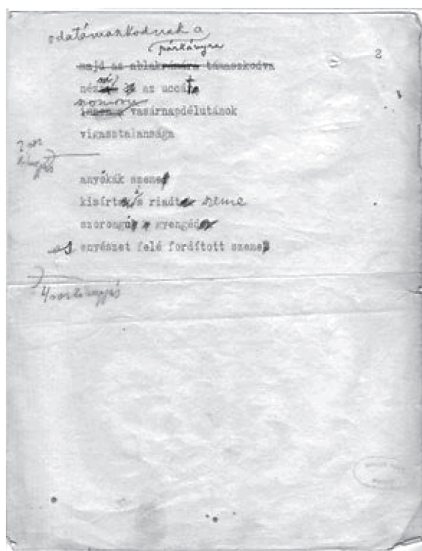
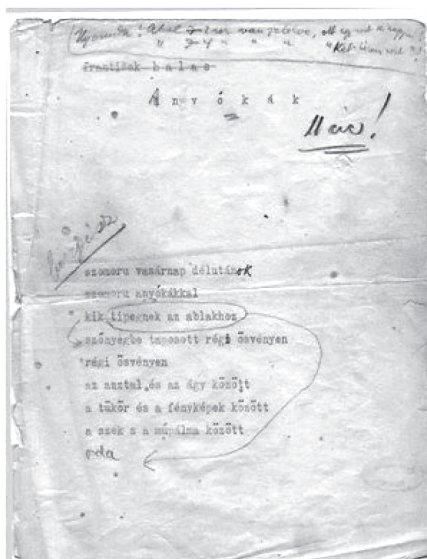
1.

szomoru vasárnap délután
szomoru anyókákkal
kik tipegnek az ablakhoz
szőnyegbe taposott régi ösvényen
régí ösvényen
az asztal és az ágy között
a tükör és a fényképek között
a szék s a múpálma között

2.

majd az ablakrárá támaszkodva
néznek le az uccára
innen a vasárnapdélutánok
vigasztalansága

(*knižnica Lőrinc Szabóa*)

szomorú vasárnap délutánok
szomorú anyókákkal
kik szőnyegbe taposott rég
ösvényen
rég i ösvényen
az asztal és az ágy között
a tükör és a fényképek közöt
a szék s a műpálma között
odatipegnek az ablakhoz
odatámaszkodnak a párkányra
nézik az uccát
szomorú vásárnap délutánok
vígasztalansága

(*časopis Szép Szó, s. 236.*)

szomorú vasárnapdélutánok
szomorú anyókákkal
kik szőnyegbe taposott régi ösvényen
rég i ösvényen
az asztal és az ágy között
a tükör és a fényképek között
a szék s a műpálma között
odatipegnek az ablakhoz
odatámaszkodnak a párkányra
nézik az uccát
szomorú vasárnapdélutánok
vígasztalansága

(*edícia Prager–Szép Szó, s. 5–6.*)

8.

anyókák kezei
pár zizegő levél
megtértek a hiábavaló virradat – várásban
megtértek a szenvedésben
megtértek az imában

anyókák kezei
úgy elfelejtették
a férfiak nyakát
a gyermekek haját

9.

anyókák kezei
csak annyi erővel
hogy tartsátok a keszkenőt a könny letörléséhez
hogy tartsátok a szentképet a koporsóban
hogy tartsátok a feszületet majd ha lefognak a szemhéjakat
anyókák kezei

10.

anyókák a kuckójukban
görnyedve s a világtól elfelejtve
anyókák kiknek gyermekei elmentek elhaltak
anyókák kik nem várnak az ajtócsikorgásra
sírásuk csak a szem gyengesége

(*knižnica Lőrincza Szabóa*)

anyókák keze
elfelejtették
a férfiak nyakát
a gyermekek haját
anyókák keze
csak olyan erős vagytok
hogy csak zsebkendőt tartotok
letörülni a könnyet
hogy csak szentképet fogtok a
koporsóban
hogy csak a feszületet tartjátok ha
majd lefogták a szem héját
anyókák keze

anyókák keze
elfelejtették
a férfiak nyakát
a gyermekek haját
anyókák keze
csak olyan erősek vagytok
hogy csak zsebkendőt tartotok
letörülni a könnyet
hogy csak szentképet fogtok a koporsóban
hogy csak a feszületet tartjátok ha
majd lefogták a szem héját
anyókák keze

anyókák a kuckójukban
görnyedten és a világtól elfele-
detten

anyókák a kuckójukban
görnyedten és a világtól elfeledetten
anyókák kiket elhagytak kiktől
elhaltak gyermekeik

anyókák kiket elhagytak kiktől
elhaltak gyermekeik

anyókák kik nem várnak az ajtó nyikorgására
sírásuk is csak gyengesége a szemnek

anyókák kik nem várnak az ajtó nyikorgására
sírásuk is csak gyengesége a szemnek

(časopis Szép Szó, s. 236–237.)

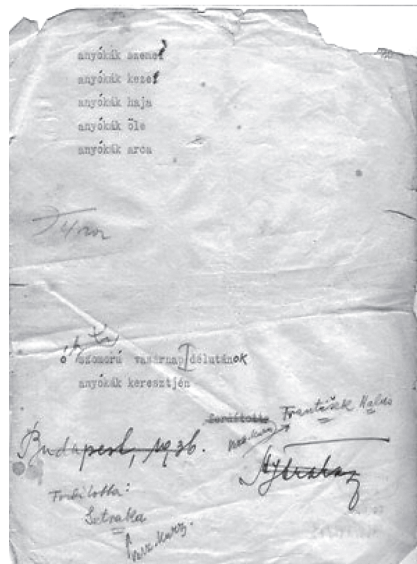
edícia Prager–Szép Szó, s. 12–14.)

25.

anyókák szemei
anyókák kezei
anyókák haja
anyókák öle
anyókák arca

szomorú vasárnap délután
anyókák keresztjén

(knížnica Lőrincza Szabóa)

(PIM, JA.626)

anyókák szeme	anyókák szeme
anyókák keze	anyókák keze
anyókák haja	anyókák haja
anyókák öle	anyókák öle
anyókák arca	anyókák arca

szomorú vasárnapdélutánok	óh ti szomorú vasárnapdélutánok
anyókák keresztjén	anyókák keresztjén

(časopis Szép Szó, s. 236–237.)

(edícia Prager–Szép Szó, s. 29.)

Na prvej strane prameňa z PIM, v hornom rohu sa nachádzajú poznámky písané ceruzkou od Pála Ignotusa o vynechaní riadkov pre tlačiarne. Pod ním nájdeme so Strakovým strojopisom meno autora a názov diela: *františek halas* a *anyókák (Staré ženy)*. Toto preškrtili s ceruzkou a prvé písmeno názvu prepísali na veľké A, resp. na poslednú stranu napísali s ceruzkou pre tlačiareň: *František Halas – verz. kurz.* a *Fordította: Sztraka verz. kurz.* Vo verzii, ktorú publikovali v tlači to vyzeralo následne: *FRANTIŠEK HALAS* a *Fordította: STRAKA*. V knižnej edícii figurovala zmena: *františek halas* a *anyókák*, *magyarra fordította: anton straka*. Na rukopise z PIM ešte môžeme nájsť na poslednej strane pod básňou Strakov podpis so zelenou farbou.

Podobne ako prvá verzia prameňa v knižnici Lőrincza Szabóa, aj tento prameň sa skladá z 25 samostatných rukopisov. Dielo publikované v októbrovom čísle Szép Szó, na stranách 236–238 je však štrukturálne odlišné od toho, čo bolo publikované u Eugena Prágera. Štruktúru jednotlivých riadkov zmenili aj zlomy strán, ale niekde chýbajú aj medzery medzi riadkami, čo môže byť aj dôsledkom nepozornosti. Napríklad:

anyókák arca
 régi érintések elfakult árnya
 elveszett csókok árnya
 megadás tája mely szétmállott
 a könnyek savától
 anyókák arca
 anyókák szeme
 anyókák keze
 anyókák haja
 anyókák öle
 anyókák arca ¹¹

Dôvodom spomínanej nepozornosti mohol byť aj fakt, že na pôvodných strojopisoch jednotlivé verše vyšli aj na 2 listy a redaktori nemohli vedieť, že medzi riadkami je určitá pauza. Zdá sa, že nedisponovali s českým originálom textu, takže nemali s čím porovnávať prekladový strojopis. Oveľa väčšieho nedostatku sa však

¹¹ Ďakujem Kataline Varga za poskytnutý rukopis.

dopustili redaktori, keď celý verš zo 17. strany zaradili po strane 10, namiesto 11-tej a tak sa stalo, že po 16-tej nasleduje 18. Okrem toho medzi slovné spojenia: *nincs emlék nincsen álom* vsunuli aj čiarku. Na prameni z PIM tieto chyby nena-chádzame, všetko je uvedené v správnom poradí.

Tieto chyby opravili zrejme na Strakovu žiadosť pre knižnú edíciu, prekladateľ však zle naťukal niektoré slová na stroji. Napríklad hneď pri prvom riadku slovo: *vasárnapedélutánok* (originál: *odpoledne nedělní*). Redaktori časopisu Szép Szó to síce upravili na *vasárnap délutánok* (pri prameni z PIM to vyznačené nie je), ale do knihy sa to opäť dostalo v nesprávnej forme. Toto isté slovo je aj posledným slovom diela, ktoré na prameni z PIM je uvedené ako *vasárnap délután-ok*, ale v oboch publikáciách zase: *vasárnapedélutánok*. Musíme však pripomenúť, že pri strojopise niekde nie je uvedená interpunkcia kvôli typu klávesnice. V tomto prípade redaktori počítali s týmto problémom a písmená publikovali správne (napr. *vigasztalansága* opravili správne na *vígasztalansága*).

Na prameni z PIM si môžeme všimnúť, že korekcie nevznikli v rovnakom čase. Na strojopise sa najprv objavili Strakove opravy (okrem poznámok od Palotai aj tieto slová: *szószólók, tönkrement, szét nem zilálja*)¹², potom nasledovali korekcie od Attilu Józsefa najprv so zlatou farbou, neskôr s ceruzkou. Tento proces môžeme spozorovať aj na predposlednom riadku diela, pri slovách: *óh ti*, kde písmeno ó je značené so zlatou farbou a ostatné s ceruzkou. Vo verzii v Szép Szó toto slovné spojenie (*óh ti*) chýba. Na základe týchto poznatkov môžeme skonštatovať, že poznámky sa robili najskôr pre časopis, a až neskôr pre knižnú edíciu.

Zodpovedným vydavateľom knižnej verzie bol József Nádass. Na titulnej strane sa nachádzala kresba stareny od Olgy Székely Kovács. Rok vydania nie je uvedený. Rezső Szalatnai datuje rok vydania na 1937. V *dejinách českej literatúry* od Gábora Gaála je uvedený rok 1938. György Szántó vo svojom článku tiež spomína prvé vydanie knihy, ktorú okrem Halasa dedikovali aj členovia redakcie Szép Szó¹³, počas svojej cesty po ČSR, 20. 10. 1937, čo je aj uvedené v dedičstve Antona Straku. Na základe týchto faktov (článok a listy Szép Szó v Strakovom dedičstve) môžeme datovať vydanie knihy na október 1937.

V súvislosti s prekladom *Starých žien* sám vydavateľ Nádass zdieľal Szántóvi pred svojou smrťou fakty, že prečo báseň neprekladal sám Lőrinc Szabó, ako aj ostatné od Halasa pre Antológiu českých a slovenských básnikov z roku 1936. Podľa Nádassa: „Štruktúra a vyjadrovací aparát básne robili ťažkosti Strakovi. Zvykli sme si, že jeho prekladové koncepty sú náročné a na vysokej úrovni. Tak isto to bolo aj pri preklade *Starých žien*. Lőrinc Szabó videl tento preklad a neopovážal sa na jeho prepis, vraviac, že lepšie od toho aj tak nik nespraví. Strakovi priatelia, básnici až po vydaní zbierky si vyčítali, že predsa len pár riadkov mohli poopraviť...“¹⁴

V knižnici Lőrinc Szabóa, v zbierke *Tvář* môžeme nájsť prvý exemplár prekladu *Starých žien*, vložený medzi strany 14-15, na ktorom ešte Straka nevykonal žiadne opravy. Na poslednej strane strojopisu stojí venovanie: „Prekladal a *Lajosovi Zilahymu s úctou venuje Straka, 2. januára 1936 v Budapešti.*“ Z tohto vyplýva, že Straka chcel svoj preklad najskôr umiestniť do časopisu Magyarországi (Maďarsko),

¹² Tieto prebral od Palotai[ovej]

¹³ Zsigmond Reményik, József Nádass, Ferenc Fejtő, Pál Ignóty.

¹⁴ Szántó: cit. dielo: 848.

ktorého šéfredaktorom bol v tom čase Zilahy a pri ňom robil pomocné redaktorské práce Lőrinc Szabó. V tomto časopise však báseň nepublikovali, ale neskôr z knižnej podoby Straka aj tak zaslal pre svojho priateľa Szabóa jeden exemplár. Ten tam dodnes leží, na polici „slovanskej literatúry“, vedľa zbierok Otokara Březiny, Emila B. Lukáča, Viléma Závady a ďalších. V ňom sa nachádza malá kartička so strojopisom: „*So srdečnou spomienkou a s ozajstným priateľstvom venuje: Anton Straka, Praha XIX., Velflíkova 4.*

porným bodom k poznaniu, že ako sa dostal preklad do konečnej podoby môže slúžiť Strakova korešpondencia s redakciou Szép Szó. 24.5.1936 píše Straka z Prahy Attilovi Józsefovi, že: „Dr. Totis¹⁵ vravel, že Vy (Szép Szó) by ste možno vydali Halasove *Staré ženy*, ktoré som Ti ukázal v Pešti. Finálna verzia textu je u Aladára Márkusa¹⁶ v Pešti, napíšem mu, aby Ťa skontaktoval ohľadom tejto veci.“¹⁷ 28. decembra toho istého roku píše Nádass Strakovi: „Halasova báseň pre Szép Szó je u Attilu Józsefa a už poznám jeho názor: snaží sa to publikovať, ale kvôli dĺžke básne sa musí čakať na vhodnú chvíľu.“¹⁸ 18. augusta 1937 tiež píše Strakovi: „Attila je na tom psychicky veľmi zle, práve je v sanatóriu. Dôsledkom toho nemôžeme od neho dostať Tvoj preklad. Zatiaľ nie je isté, či to bude trvať 10 dní, alebo 2 týždne, kým budeme môcť hovoriť s ním o týchto veciach a spýtať sa, že kde je ten rukopis atď. Takže v októbrovom čísle by sa to mohlo publikovať len v tom prípade, keby si nám urgentne zaslal kópiu rukopisu. My by sme potrebné opravy tu spravili a ja by som Ti to doniesol ukázať do Prahy, následne by sme to poslali do Budapešti na tlač. Vtedy by sme sa mohli porozprávať aj o možnosti zvláštneho výtlačku. – Mimochodom dúfam, že Attilov stav sa do polovice septembra zlepší a môže sa zúčastniť nášho októbrového výjazdu.“¹⁹

Ako však vieme, Attila József sa kvôli chorobe sa nemohol zúčastniť na literárnom výjazde po ČSR a 3. decembra 1937 zomrel v Balatonszárszó. 22. 12. 1937²⁰ písal Ferenc Fejtó Strakovi poďakovanie za kondolenčný list, ktorý Staraka zaslal redakcii Szép Szó. József Nádass²¹ písal 25. 12. 1937 Strakovi, sľubujúc, že o pár dní mu pošle pár výtlačkov zbierky *Anyókák*.

¹⁵ Dr. Béla Totis, lekár, gynekológ (pozn. Sándora Patyiho)

¹⁶ Aladár Márkus, redaktor časopisu.

¹⁷ Kiad. Patyi Sándor: *József Attila leveleiből*, ItK, 1955/2. 225–226

¹⁸ List *Józsefa Nádassa Antonovi Strakovi*, 28. 12. 1936, DAS

¹⁹ List *Józsefa Nádassa Antonovi Strakovi*, 17. 8. 1937, DAS

²⁰ List *Ferenca Fejtoa Antonovi Strakovi*, 22. 12. 1937, DAS

²¹ List *Józsefa Nádassa Antonovi Strakovi*, 25. 12. 1937, DAS

Príloha (1)

Strakove menšie prekladové koncepty Halasových básní ²²***Dal (Píseň)***

Úgy amint elaludnak a kezeid
hűl ki a csillag a pirkadatban
úgy amint lezárod vonzó szemeid
madár lehajtja a szárnyait

Úgy mint a korán elválasztott gyermek
lassan haldoklik rejtélyes szomorúsággal
úgy a te szorongástól fáradt homlokod
fogy a halántékon kékes árnyal

Úgy mint az azur fájdalom nélkül
meggyűlik az első csillaggal
úgy a te megkapó gyengéd boldogságod
veszíti vérét az én hallgatásomon

Kislány a patakon (Děvčátka na řece)

Minden figyelmességgel nézzétek azt a legkisebbet
zavartan leveti ingecskéjét
piciny mellének harmatcseppje fölött pírban
elgondolkodik

Ne riasszátok fel eme kis csupasz szemérmét
hallanátok a vér szorongó lüktetését
a gyermek vére mindentől megijed

Belép a mélyedésbe befödve az ártatlanság
szárnyaival
a víz zavarban fodrozódik s nyeli az ő képét
s ő kezeckéjének piciny ütésével szivárványt csinál

Gyenge hangja énekel állandóan széttörik
az öröm nefelejtsei kuporognak a parton
s a mocsárvirág aranyat dobál neki

²² Príloha Strakovo listu, adresovaného Lőrincovi Szabóovi z 24. 2. 1933. Originál prameňa sa nachádza v knižnici Lőrinca Szabóa (Budapest, Volkmann u. 8.). Básne sa nachádzajú v zbierke Františka Halasa s názvom: *Tvář*, vydanéj v roku 1931. V pravom hornom rohu strojopisu sa nachádza text: „/Versek az „Arc” című államdíjnyertes gyűjteményből./” Celý obsah listu som publikovala v časopise Prágai Tükör, v čísle 6 z roku 2014, na strane 18. – pozn. Ondrejcsák Eszter.

Szeszély (Rozmar)

Hosszu derekad dalol a földig
a föld eme dalt könnyedén visszaveri
madár dalolja a faágak között

Kíváncsi kezeid fölfelé nyujtóznak
Éva remegésével mielőtt megismert
s a megismerés fájának ágai beárnyékolnak téged

Játékos tested hallom a kacaját
mikor egyszer kivirultak rajtad az ibolyák
érintésem nyomán

Príloha (2)

Listy ku vzťahu Františka Halasa a Lőrinc Szabóa²³

I. List Palliera pre Ministerstvo zahraničných vecí v Prahe

V Budapešti, 15. januára 1933

Pre pražské Ministerstvo zahraničných vecí.²⁴

Prekladateľ básní Františka Halasa, predstaviteľ významnej mladej generácie básnikov a prekladateľov, Lőrinc Szabó poprosil nášho tlačového referenta Straku, aby pretlmočil jeho srdečný pozdrav Halasovi. Szabó v jeho liste píše, že si vysoko váži básnika Halasa a s veľkou radosťou prekladá jeho básne. Obzvlášť sa mu páčila báseň s názvom: *Anyá* (Matka). Veľvyslanectvo Vás prosí, aby ste to odkázali Halasovi a aby ste pozdrav odovzdali spolu s básňami, ktoré Szabó od Halasa preložil. A tiež Vás prosíme, aby ste priložili aj slovenský preklad básne *Homlokodtól fölfelé* od Lőrinc Szabóa, v preklade Emila B. Lukáča, aby aj Halas mohol spoznať aspoň jednu báseň od svojho maďarského prekladateľa.

Veľvyslanectvo odporúča, aby aj František Halas poslal Szabóovi list, v ktorom sa mu poďakuje za preklad aj za pozdravy, resp. bolo by vhodné, keby v mene všetkých českých básnikov, diela ktorých sú zaradené do Antológie vyjadril želanie, že by radi spoznali predstaviteľov novej generácie maďarských básnikov. Adresa Lőrinc Szabóa je: Szabó Lőrinc, Budapest I., Németsülgyi út 6. Adresy prekladateľov

²³ Čo sa týka tých dvoch listov a jedného úryvku, obdržal som iba ich prepis od Eszter Ondrejcsák, čiže origináli som nemal možnosť odkontrolovať a v nich identifikovať určité nepresnosti. Tam, kde pôvodnom texte bola rekonštrukcia otázná, tam som použil znaky ...?. Obsahové prekrytie tých listov však naznačuje, že možnosť nejakého omylu je minimálna. Byrokratický štýl českých a slovenských rukopisov som nemal v úmysle nejak preštylizovať. Maďarské slová v texte som prispôbil súčasnej pravopisnej norme – poznámka prekladateľa do maďarského jazyka. Originály listov sa nachádzajú v archíve Ministerstva zahraničných vecí ČR v Prahe, pod názvom *Osvéta knihy Antologie z českosl. poesie maďarská* a pod číslom: 441.

²⁴ Strojopis s autografickým podpisom-pozn. prekladateľa. .

českých básnikov, diela ktorých boli zaradené do Antológie sú: Illyés Gyula, Budapest I. Eszéke u. 18. – Komlós Aladár, professzor, Budapest VII. Abonyi utca 9. Leánygimnázium. – József Attila, Budapest VI. Székely Bertalan utca 27. – Horváth Béla, Budapest VI. Gyöngyösi utca 26/148.

Lőrinc Szabó je v hlavnom zamestnaní ako redaktor časopisu AZ EST (Večer). Hlavne on prekladal Halasove básne, ale zistili sme, že prekladatelia si často vymieňali texty medzi sebou, takže až teraz získavame celkový obraz o tom, že kto koho vlastne prekladal. Takže bolo by vhodné – keď príde čas a vyjde aj tá Antológia – aby naši českí básnici pozdravili svojich maďarských prekladateľov a vyjadrili im vďaku za ich prácu.

Z ostatných maďarských prekladateľov je Illyés úradníkom poisťovne FÖNIX, v súčasnosti je jedným z najlepších mladých básnikov. S uznaním sa vyjadroval o Čarekovi, ktorého básne prekladal. Horváth je redaktorom klerikálneho Nemzeti Újság (Národné noviny), je prekladateľom Claudela a vlastne a jeho štýl kopíruje vzory Claudela. Je vedúcim redaktorom literárnej revue s názvom Fáklya (Fakľa), prekladal básne od Březiny, Durycha a Závady. Vyjadril svoju túžbu, že by bol šťastný, keby mohol navštíviť Prahu a keby mohol nadviazať kontakty s mladou generáciou českých katolíkov. V prípade by mohol v Prahe aj prednášať o súčasnom stave katolicizmu, katolíckej mládeže a literatúre v Maďarsku. Attila József je významným predstaviteľom proletárskej poézie. Prekladal básne od Wolkra aj od Bezruča. Venoval sa aj organizovaniu cesty Bakulových²⁵ detí do Budapešti. Práve on zostavoval program a prekladal texty piesní, ktoré tieto deti spievali. Je úprimným zástancom československo-maďarskej literárnej spolupráce a tak isto sa veľmi teší na pražský výjazd, kde by rád spoznal predstaviteľov našej proletárskej literatúry. Aladár Komlós je učiteľom na gymnáziu. Donedávna bol občanom ČSR, má väzby k mestu Lučenec, často tam trávi aj svoju dovolenku. Je výborným kritikom, estétom, do konca je lepším novelistom, než básnikom. Komlós je úprimným pacifistom, zástancom zmierenia. Publikuje hlavne v časopise Nyugat (Západ).

Bolo by dobré, keby spomínaní mladí maďarskí literáti sa mohli dostať na jar do Prahy a mohli by nadviazať kontakty s našimi literárnymi kruhmi > ...? <, diela ktorých sa budú publikovať v Antológii a mohli by si bezprostredne vybudovať medzi sebou vzťahy.

O daniach okolo Antológie, resp. okolo literárno-umeleckej kooperácie Vás bude Veľvyslanectvo naďalej informovať.

Veľvyslanec Pallier

²⁵ František Bakule (1877–1957) liečebný pedagóg z ČR, venoval sa hlavne k výchove telesne postihnutých detí, v tomto prípade stojí za poznámku umelecká výchova detí, vo svojom ústave zriadil aj detský spevácky zbor. – pozn. prekladateľa..

II. Úryvok z Pallierovho listu pre pražské Ministerstvo zahraničných vecí²⁶

10. marca 1933

Pre pražské Ministerstvo zahraničných vecí

[...] Lőrinc Szabó dostal od Halasa list aj zbierku *Tvář* s venovaním. Veľmi príjemne ho to prekvapilo. E. B. Lukáč príde 24. marca do Budapešti z Bratislavy. Bude mať prednášku pre kolóniu a navštívi piatkový večerný kruh literátov, ktorý organizuje kultúrny atašé Straka [...]

Pallier

III. Kuškov list Františkovi Halasovi (Rukopis)

Pre pána Františka Halasa

Praha

Vydavateľstvo a kníhkupectvo Orbis.

> Nadviazaním na naše – minimálne dva – telefonáty z 24. dňa v tomto mesiaci > Vám v prílohe posielam maďarské preklady Vašich troch básní, ktoré prekladal Lőrinc Szabó a tiež slovenský preklad jeho básne: *Homlokodtől fölfelé*, aby ste mohli spoznať aspoň jednu z básní Vášho maďarského prekladateľa.

Szabó poprosil tlačového atašé Československého veľvyslanectva v Budapešti, aby Vám pretlačil jeho srdečný pozdrav a odkaz, že si Vás vysoko váži a s veľkou radosťou prekladal Vaše básne, z ktorých sa mu mimoriadne páčila báseň: *Matka*.

Naše Veľvyslanectvo odporúča, aby ste v písomnej forme poďakovali Szabóovi za jeho pozdrav, resp. odkaz a bolo by dobré, pokiaľ budete môcť, keby ste mu poslali niektorú z Vašich zbierok aj s venovaním. V ňom by ste mohli vysloviť aj želanie, že spolu s ostatnými českými básnikmi aj Vy by ste sa rád zoznámil s mladou generáciou maďarských básnikov, ktorí sa plánovaného pražského výjazdu zúčastnia. Adresa Lőrinc Szabóa je: Szabó Lőrinc, Budapest I., Németsülgyi út 6.

24. januára 1933 > ...? <

Kuška

Preklad listov a úryvkov do maďarského jazyka: Jenő Gál

Literatúra

Gaál Gábor (1938): *Frantisek Halas: Anyókák. Preklad: Anton Straka*. Korunk, 1938/6.

Szántó, György (1976): *Halas, Straka és a magyarok*. Irodalmi Szemle, 1976/9.

²⁶ Strojopis s autografickým podpisom-pozn. prekladateľa.